

УДК 378.4:37.016:811

Дарія ПУСТОВОЙЧЕНКО

викладач кафедри іноземних мов Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: bacchante3@gmail.com

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Стаття присвячена дослідженню проблеми формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців в галузі психології засобами іноземної мови. На основі огляду виявлено, що формування комунікативних навичок на сучасному етапі передбачає розвиток комунікативної компетентності студентів. Окреслено контекст міжкультурної комунікації. Розглянуто спектр напрямків формування міжкультурної комунікативної компетентності в умовах вивчення іноземної мови за професійною спрямованістю. Викладено принципи та підходи, які покладено в основу формування міжкультурної комунікативної компетентності. Розглянуто питання розвитку міжкультурної комунікації майбутніх психологів у процесі вивчення іноземних мовних. Міжкультурна комунікація як галузь наукових досліджень має виражений міждисциплінарний характер і постає складовим компонентом у професійній підготовці майбутніх фахівців засобами іноземної мови.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжкультурна комунікативна компетентність, комунікативна компетентність, професійна компетентність, мотивація, іншомовна підготовка.

У системі професійної освіти в становленні навчальної мотивації найважливішу роль відіграють пізнавальні інтереси і мотиви професійної діяльності. Розвинена професійна мотивація є найважливішим фактором формування мотивації навчальної діяльності майбутніх фахівців. Оскільки іншомовна компетентність трактується в контексті професіоналізму психолога, то доцільно розглядати питання формування мотиваційної основи розвитку компетентності в області іноземних мов з точки зору ролі професійної мотивації у формуванні мотивації навчання.

Володіння іноземними мовами сприяє процесу розширення світогляду особистості студента, активізації культурного освоєння світу, розуміння інших соціумів та народів, що сприяє комунікації культур і професійному зростанню та вдосконаленню знань.

Мова людини є засобом осмислення цього світу. Опанування іноземної мови – залучення до іншої культури розглядається як діалог двох культур в загальному форматі міжкультурного спілкування.

Активізація міжкультурного діалогу, прискорення темпів науково-технічного прогресу, інтенсифікація міжнародних контактів і обмінів в різних сферах, вдосконалення нових технологій на новому етапі розвитку полікультурного суспільства вимагають наявності професійно мобільних фахівців, орієнтованих в суміжних галузях профе-

сійної діяльності, що може бути реалізовано за рахунок розвиваючого ресурсу полікультурної освіти. Ресурс полікультурної освіти, головним інструментом якого є іноземна мова, орієнтований на досягнення поставленого завдання, оскільки вивчення іноземної мови сьогодні – це процес становлення активного міжкультурного комуніканта і спосіб розвитку професійного мислення майбутнього фахівця, поле становлення його практичних умінь.

До проблеми розвитку комунікативної компетентності в процесі вивчення іноземної мови звертались такі дослідники, як: І. Зимня, Л. Буркун, О. Вишневський, Ю. Пассов, Г. Китайгородська та ін. Дослідники зробили великий внесок в теорію й практику, незважаючи на відмінності методологій і технологій навчання. Важливо окреслити думки науковців щодо необхідності вивчення іноземної мови через вивчення елементів культури, що знаходить своє відображення в наукових працях О. Тернопільської, Ю. Пасова, П. Сисоєва, В. Сластьоніна та ін. Зарубіжні вчені М. Мескон і Д. Робінсон, які вважають, що неефективне спілкування часто є однією з суттєвих перешкод на шляху досягнення успіхів і стає причиною виникнення проблем у професійній діяльності.

Серед зарубіжних вчених, які займаються проблемами теоретичних і практичних підходів до комунікативної компетентності, слід відмітити

А. Хардинга, П. Хартмана та ін. Проблеми теоретичних і практичних підходів до комунікативної компетентності розглядаються в наукових працях С. Термінасової, П. Паригіна, Н. Беляєва, А. Леонтєва, В. Гак та інших. А за словами М. Вятютнева, комунікативна компетентність визначається як вибір та реалізація програм мовленнєвої поведінки в залежності від здатності людини орієнтуватися в ситуаціях спілкування та вміння класифікувати ситуації залежно від теми, задач і комунікативних настанов [2, 38].

Метою даної статті є окреслення контексту міжкультурної комунікації, принципів та підходів, які покладено в основу формування міжкультурної комунікативної компетентності і аналіз спектру напрямків формування міжкультурної комунікативної компетентності засобами вивчення іноземної мови майбутніми фахівцями в галузі психології.

Процеси міжкультурної інтеграції на національному та міжнародному рівнях зумовили модернізацію змісту мовної освіти в Україні. Мова виступає як засіб пізнання картини світу, прилучення до цінностей, що створені іншими народами. Володіння іноземними мовами сприяє процесу розширення світогляду особистості студента, активізації культурного освоєння світу, розуміння інших соціумів та народів, що сприяє комунікації культур і професійному зростанню та вдосконаленню знань студентів.

Основною метою навчання іноземних мов у ВНЗ стає формування та розвиток умінь і навичок іншомовного спілкування, що передбачає досягнення студентами такого рівня комунікативної компетенції, який був би достатнім для здійснення спілкування в певних комунікативних сферах.

Однією з найважливіших сфер людської діяльності постає професійна діяльність, у зв'язку з чим актуальним стає вивчення професійної мобільності як інтегрованої характеристики особистості, що визначає готовність до професійної діяльності. А в контексті сучасної української освіти це особливо актуально при переході до системи підготовки фахівців.

Комунікація – це соціально обумовлений процес обміну інформацією різного характеру та змісту, переданої цілеспрямовано за допомогою різних засобів і має своєю метою досягнення взаєморозуміння між партнерами відповідно до визначених правил і норм.

Міжкультурна комунікація – це спілкування людей, що представляють різні культури. За словами Є. М. Верещагіна і В. Г. Костомарова, поняття «міжкультурна комунікація» – адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур [3].

Міжкультурна комунікація являє собою особливу форму комунікації двох або більше представників різних культур, в ході якої відбувається обмін інформацією та культурними цінностями взаємодіючих культур. Вивчення іноземних мов та їх використання як засобу міжнародного спілкування сьогодні неможливо без глибокого і різнобічного знання культури носіїв цих мов, їхнього менталітету, національного характеру, способу життя, бачення світу, звичаїв, традицій тощо. Тільки поєднання цих двох видів знання – мови і культури – забезпечує ефективне та плідне спілкування [6].

Процес міжкультурної комунікації є специфічна форма діяльності, яка не обмежується тільки знаннями іноземних мов, а вимагає також знання матеріальної і духовної культури іншого народу, релігії, цінностей, моральних установок, світоглядних уявлень і т.д. в сукупності визначають модель поведінки партнерів по комунікації. Вивчення іноземних мов та їх використання як засобу міжнародного спілкування сьогодні неможливо без глибокого і різнобічного знання культури носіїв цих мов, їхнього менталітету, національного характеру, способу життя, бачення світу, звичаїв, традицій тощо. Тільки поєднання цих двох видів знання – мови і культури – забезпечує ефективне та плідне спілкування [3].

У психолого-педагогічній літературі при розгляді процесу формування і розвитку професіоналізму використовуються два поняття: компетентність і компетенція. Компетентність і компетенція є взаємодоповнюючими і взаємообумовленими поняттями. Компетентна людина, що не володіє компетенціями, не може в повній мірі і в соціально-значущих аспектах її реалізувати.

Міжкультурна комунікативна компетенція – це здатність досягти взаємовідносин з представниками різних культур навіть при середньому володінні іноземною мовою на основі знання, розуміння та дотримання універсальних правил і норм поведінки, що складають міжнародний етикет спілкування. Міжкультурна комунікативна компетентність дозволяє особистості встановлювати взаємини з представниками інших культур, визнавати їх культурні цінності.

Домінуючий вплив на ставлення до навчальних дисциплін надають професійні мотиви. Студенти, які мають яскраво виражені професійні мотиви навчальної діяльності, оцінюють важливість предметів і інтерес до них значно вище, ніж ті, хто не прагне стати справжнім фахівцем, і отримати глибокі знання.

Процес вивчення іноземної мови націлений на формування елементів загальнокультурних і професійних компетенцій. Саме сукупність даних

компетенцій в майбутньому визначатиме рівень професійної підготовки майбутніх фахівців, ступень їх готовності до професійної самовизначеності та професійної діяльності.

Професійна мобільність і компетентність взаємозалежні. Професійні компетенції, що становлять фундамент професійної компетентності, є фактором формування професійної мобільності, а професійна мобільність сприяє формуванню професійної компетентності.

У найзагальнішому вигляді професійна мобільність характеризує готовність і здатність працівника до соціально-психологічних і функціонально-статусних змін, а точніше – до інноваційних перетворень себе і навколишнього соціуму. Очевидно, що розвиток цієї якості у майбутніх фахівців є одним із найважливіших завдань професійної школи. Вирішення цього завдання можливе за умови його сформованості у самих педагогів.

Безсумнівно, культурний бар'єр може стати реальним фактором, що перешкоджає взаєморозумінню учасників комунікації і щоб його подолати, необхідна підготовка студентів до реального спілкування іноземною мовою з носіями мови. Лінгвокраїнознавчий та міжкультурний аспекти є вкрай важливими і пріоритетними у вивченні іноземної мови.

Метою викладання іноземної мови для майбутніх психологів має бути актуалізація навичок і вмінь що дозволяють майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати професійну діяльність у своїй сфері: працювати з зарубіжною літературою, брати участь в дискусіях іноземною мовою, виконувати усний або письмовий переклад літератури за професійним спрямуванням, вести академічну та ділову документацію, пов'язану з професійною сферою. Робота студентів в рамках окресленої дисципліни дозволяє краще сприймати інформацію із зарубіжних джерел, розуміти теоретичні та методологічні положення і принципи психології, і звісно сприяє професійному зростанню та вдосконаленню знань студентів.

Одним з етапів формування міжкультурної компетенції мають стати тренувальні вправи комунікативного та дослідницького характеру. Будь-які знання без практичного закріплення будуть марні. Такими вправами можуть бути: 1) відпрацювання мовних одиниць і граматичних структур в діалогових ситуаціях, максимально наближених до реальних і характерних для культури даної країни; 2) лінгвістичний і лінгвокраїнознавчий аналіз автентичних матеріалів, починаючи від друкованих видань і закінчуючи новинами національних каналів країни, мова якої

вивчається; 3) реальне спілкування з представниками іноземної культури за наявності необхідних технічних засобів; 4) дослідницькі та творчі проекти, пов'язані з досліджуваними темами та лінгвокраїнознавчий аналіз даної інформації [1, 46].

Вузівський фахівець – це широко освічена людина, що має фундаментальну підготовку. Відповідно, іноземна мова фахівця такого роду – знаряддя виробництва і частина культури. Рівень знання іноземної мови студентом визначається не тільки безпосереднім контактом з його викладачем. Дуже важливо на заняттях з іноземної мови створювати обстановку реального спілкування, активно використовувати іноземні мови в природних ситуаціях. Це можуть бути наукові дискусії іноземною мовою з залученням іноземних фахівців, реферування та обговорення іноземної наукової літератури, читання окремих курсів іноземною мовою, участь студентів у міжнародних конференціях, робота перекладачем, що як раз і полягає в спілкуванні, контакті, здатності зрозуміти і передати інформацію. Необхідно розвивати позааудиторні форми спілкування: клуби, гуртки, відкриті лекції [7, 27].

На думку М. К. Борисенко, «лінгвокраїнознавчий аспект повинен стати невід'ємною частиною занять з іноземної мови», коли «мовні одиниці сприймаються як носії інформації про особливості менталітету і, як наслідок, поведінкових норм іншомовного суспільства» [2, 18].

Професійна мобільність виступає критерієм оцінки результативності професійного розвитку спеціаліста. Важливими факторами компетентності людини виступають отримана нею якісна освіта, накопичений життєвий досвід, вміння професійно застосовувати знання на практиці. Вивчення іноземних мов, в контексті міжкультурної парадигми має великий розвиваючий потенціал особистості. Володіння іноземними мовами сприяє процесу розширення світогляду особистості студента, активізації культурного освоєння світу, професійному зростанню та вдосконаленню знань майбутніх фахівців.

Слід визначити наступні фактори, що сприяють процесу розвитку міжкультурної комунікативної компетенції у майбутніх психологів у процесі вивчення іноземної мови і позитивно впливають на становлення їхньої готовності до майбутньої професійної діяльності: створення освітнього середовища; стимулювання потреби у саморозвитку та самовдосконаленню; інформаційно-комунікаційні технології, Інтернет. В освітньому процесі доцільно враховувати наступні рекомендації при викладанні іноземної мови для майбутніх фахівців з психології: 1) обґрунтовувати професійну

значущість іншомовної компетентності; 2) створювати сприятливу атмосферу на заняттях, що забезпечуватиме успішність іншомовної комунікативної діяльності студентів; 3) організувати навчально-практичну і практичну діяльність студентів шляхом участі в наукових конференціях, семінарах, тренінгах з фахівцями в галузі психології, в процесі яких студенти могли б продемонструвати свої знання та вміння в області іншомовної комунікації.

Процес міжкультурної комунікації є специфічна форма діяльності, яка не обмежується тільки знаннями іноземних мов, а вимагає також знання матеріальної і духовної культури іншого народу. Вивчення іноземних мов та їх використання як засобу міжнародного спілкування сьогодні неможливо без глибокого і різнобічного знання культури носіїв цих мов, національного характеру, способу життя, світобачення, звичаїв, традицій тощо.

Поняттю «професійна мобільність» властива категорія адаптації, а саме готовність до професійної діяльності, оволодіння її змістом і формою на рівні, достатньому для самостійної роботи, готовність до прийняття системи цінностей, характерних для даного прошарку суспільства. Для успішного формування професійної мобільності необхідно виділити особистісні характеристики, що забезпечують мобільність людини.

Добре володіння іноземною мовою дозволяють майбутньому фахівцю ефективно здійснювати професійну діяльність у своїй сфері: працювати з зарубіжною літературою, виступати з доповіддю або повідомленням, брати участь в дискусії іноземною мовою, виконувати усний або письмовий переклад літератури за професійним спряму-

ванням. Це значно підвищить рівень мовної підготовки майбутнього фахівця. Робота студентів в рамках окресленої дисципліни дозволяє їм краще сприймати інформацію із зарубіжних джерел, розуміти теоретичні та методологічні положення і принципи зарубіжної психології і звідси сприяє професійному зростанню і вдосконаленню знань.

Вивчення іноземної мови є складним і тривалим процесом, що вимагає особливих методів навчання. Використання вищезазначених компонентів щодо методики викладання іноземної мови сприятиме підвищенню рівня володіння студентами іноземних мов.

Іншомовна підготовка фахівців різних галузей розглядається як один із шляхів підготовки до міжкультурної комунікації. Навчальний план має містити культурологічну складову, на основі якої формується міжкультурна комунікативна компетентність – інтегративна здатність особистості розуміти іншомовну культуру і світогляд. Успішна реалізація міжкультурної комунікативної компетентності дозволяє встановлювати контакт з іншомовними комунікантами, визнавати їхні культурні цінності.

Важливими факторами компетентності людини виступають отримана нею якісна освіта, накопичений життєвий досвід, вміння професійно застосовувати знання на практиці. Вивчення іноземних мов, в контексті міжкультурної парадигми має великий потенціал для розвитку особистості. Міжкультурна комунікативна компетентність дозволяє мовній особистості виходити за межі власної культури та перетворюватись на міжкультурну особистість, не втративши культурної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Артемчук Т. О. Про сучасні підходи до вивчення і викладання іноземних мов // Рідна школа, 2003.–№ 9. –С. 46-47.
2. Борисенко М. К. Некоторые аспекты преподавания элементов лингвострановедения в старших классах. // Иностранный язык в школе. 1997. №3. С.18.
3. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. М., 1993. 246 с.
4. Вятютнев М. Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах // Русский язык за рубежом. 1977. № 6. С. 38.
5. Рудик П. А. Мотивы поведения деятельности. М., 1988. 136 с.
6. Сайтарли І. А. Культура міжособистісних стосунків : Навч.посібн. К : Академвидав, 2007 240 с.
7. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. М., 2000. 624 с.

References

1. Artemchuk T. (2003). Pro suchasni pidkhody do vyvchennia i vykladannia inozemnykh mov [On modern approaches to the study and teaching of foreign languages] // Ridna shkola, 9, 46-47 [In Ukrainian].
2. Borisenko M. K. (1997). Nekotorye aspekty prepodavaniya ehlementov lingvostranovedeniya v starshih klassah [Some aspects of teaching elements of linguistic studies in high school] // Foreign language at school, 3, 18 [In Russian].
3. Vereshchagin E.M., Kostomarov V.G. (1993). Yazyk i kul'tura [Language and culture]. – Moscow, 246 [In Russian].
4. Vyatyutnev M. (1977) Kommunikativnaya napravlennost' obucheniya russkomu yazyku v zarubezhnyh shkolah / [Communicative orientation of teaching Russian in foreign schools] M.N. Vyatyutnev // Russian language abroad, 6, 38 [In Russian].
5. Rudik P.A. (1988). Motivы povedeniya deyatel'nosti / [Motives of activity]. P.A. Rudik. – Moscow,136 [In Russian].

6. Saitarly I.A.(2007) Kultura mizhosobystisnykh stosunkiv [Culture of interpersonal relations]: Navch. posibn. / I.A. Saitarly. – Kiev : Akademydav., 240 [In Ukrainian].
7. Ter-Minasova S.G. (2000). Yazyk i mezhkul'turnaya kommunikaciya [Language and intercultural communication]. Moscow, 624 [In Russian].

Дарія Пустовойченко. Формирование межкультурной коммуникативной компетентности будущих психологов посредством иностранного языка как один из приоритетных подходов профессиональной подготовки

Статья посвящена исследованию проблемы формирования межкультурной коммуникативной компетенции будущих специалистов в области психологии посредством изучения иностранного языка. Выявлено, что формирование коммуникативных навыков на современном этапе предполагает развитие коммуникативной компетенции студентов. Рассмотрен спектр направлений формирования межкультурной коммуникативной компетентности в условиях изучения иностранного языка по профессиональной направленности. Изложены принципы и подходы, лежащие в основе формирования межкультурной коммуникативной компетентности. Межкультурная коммуникация как отрасль научных исследований имеет выраженный междисциплинарный характер и возникает составляющим компонентом в профессиональной подготовке будущих специалистов посредством иностранного языка.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, межкультурная коммуникативная компетентность, коммуникативная компетентность, профессиональная компетенция, мотивация, иноязычная подготовка.

Dariia Pustovoichenko. Formation of intercultural communicative competence of future psychologists by means of foreign language as one of the priority approaches of vocational training

The article is devoted to the problem of formation of intercultural communicative competence of future specialists in the field of psychology by means of foreign language as one of the priority approaches of vocational training. It is revealed that the formation of communication skills at the present stage involves the development of students' communicative competence. The context intercultural communication is outlined. The spectrum of directions of intercultural communicative competence formation in the conditions of foreign language study by professional orientation is considered. The principles and approaches that underline formation of intercultural communicative competence are considered. The issues of intercultural communication development of future psychologists in the process of studying foreign languages are outlined. Intercultural communication as a branch of scientific research has a marked interdisciplinary character and is an integral component in the process of future specialists' training by means of foreign language. Foreign language training of specialists from different fields is considered to be one of the ways to prepare for intercultural communication. The curriculum should contain a cultural component, on the basis of which the intercultural communicative competence is formed.

Key words: intercultural communication, intercultural communicative competence, communicative competence, professional competence, motivation, foreign language training.